

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ondernemend Waarderen : Waarderend Ondernemen. De subjectiviteit van het begrip economische waarde

Vis, J.

Citation

Vis, J. (2010, September 9). *Ondernemend Waarderen : Waarderend Ondernemen. De subjectiviteit van het begrip economische waarde. Meijers-reeks*. Maklu, Apeldoorn. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15937>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15937>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Ondernemend Waarderen : Waarderend Ondernemen
De subjectiviteit van het begrip economische waarde

*Voor alle vrouwen die in mijn leven een belangrijke
rol spelen en hebben gespeeld.*

*It is good to be merry and wise,
It is good to be honest and true;
'Tis well to be off with the old love
Before you go on with the new.*

– Anonymous

Ondernemend Waarderen

:

Waarderend Ondernemen

De subjectiviteit van het begrip economische
waarde

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op donderdag 9 september 2010
klokke 15.00 uur

door

Jan Vis

geboren te 's-Gravenhage in 1947

Promotiecommissie:

Promotor: Prof. dr. J.G. Kuijl RA

Copromotores: Dr. mr. J.A.A. Adriaanse
Dr. A.R. Leen

Overige leden: Prof. dr. T.M. Berkhout MRE, MRICS (Nyenrode Business
Universiteit)
Prof. dr. J.M.J. Blommaert (Universiteit Leiden en
Universiteit van Tilburg)
Prof. dr. H. Franken
Prof. dr. A.C. Hordijk MRICS (Nyenrode Business
Universiteit)
Prof. dr. J.M.D. Koster RM (Nyenrode Business
Universiteit)

Lay-out: Anne-Marie Krens – Tekstbeeld – Oegstgeest

368 pag. – 24 x 16 cm
978-90-466-0364-2
D/2010/1997/33
NUR 827-786

Van dit poefschrift verscheen bij Maklu eveneens een handelseditie (isbn 978-90-466-0365-9)

© 2010 Maklu-Uitgevers nv en Jan Vis

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur en van de uitgever.

Maklu-Uitgevers

Koninginnelaan 96, NL-7315 EB Apeldoorn, www.maklu.nl, info@maklu.nl
Somersstraat 13/15, B-2018 Antwerpen, www.maklu.be, info@maklu.be

*God scheidt de mens naar zijn beeld,
naar het beeld van God heeft hij hem geschapen;
mannelijk en vrouwelijk heeft hij hen geschapen.
Dan zegent hij hen, God, en hij zegt tot hen, God:
draagt vrucht, weest overvloedig, vervult de aarde
en bedwingt haar!- en daalt neer bij de vissen van de zee
en de vogels van de hemel, bij alle leven
dat rondkruipt over de aarde!
God zegt: zie, geven zal ik u al het zaadzaaiend gewas
op het aanschijn van heel de aarde en alle geboomte
waaraan boomvruchten zaad zaaien,- voor jullie
zal het er zijn als eten!- en voor al wat
in het wild leeft op de aarde en alle vogels van de hemel
en al wat er rondkruipt over de aarde waarin een levende
ziel zit zal al het groen van gewas er zijn als eten!-
en zo komt het tot stand.
God beziet het, al wat hij heeft gemaakt en zie, het is
zéér goed!- er komt een avond en er komt een ochtend,
de zesde dag.
– Genesis 1:27-31 (vertaling P. Oussoren)*

*We do not play God when we act – as we must – within our
limitations. We play God when we
pretend to an omniscience and a range of
options we do not in fact possess.
– Thomas Sowell¹*

1 Amerikaans schrijver en econoomist.

Woord vooraf

(...) somehow the human mind is forever elusive, uncatchable and unpredictable, and manages to wriggle out of mechanistic laws of a materialistic dialectic that crazy psychologists and unmarried economists are trying to impose on him. Man, therefore, is a curious, dreamy, humorous and wayward creature.

– Lin Yutang²

Voor het doen van onderzoek en het schrijven van een proefschrift is eigenzinnigheid geen slechte eigenschap. Onwrikbaar geachte gedachten en ideeën leiden tot mechanistische toepassingen die wetenschappelijke nieuwsgierigheid in de weg staan. De wens iets nieuws te zien en te beleven was voor mijn moeder kenmerkend en is op mij overgegaan. Van mijn vader komt de wat hoofdige instelling en het vermogen de hand aan de ploeg te slaan. Deze, soms wat ongemakkelijke – want afleiding ligt altijd op de loer – combinatie van eigenschappen heeft in belangrijke mate mijn leven bepaald.

In het scheepsrecht heeft het getal drie een bijzondere betekenis. Zo heb ik het genoeg gesmaakt om driemaal aan een proefschrift te mogen beginnen. De eerste poging, onder supervisie van één van mijn favoriete leermeesters, een geweldig goede didacticus aan de Universiteit van Amsterdam, dr. J.H. van Stuijvenberg (1915-1996), kreeg als werktitel *Handel in Vroomheid* en had als onderwerp van onderzoek de calvinistische economische ethiek. Plotselinge verandering van loopbaan en verhuizing naar het buitenland hebben geleid tot een onvoltooid manuscript. De tweede poging werd jaren later, na terugkeer naar Nederland, ondernomen onder de enthousiaste leiding van, de inmiddels overleden, Albert Dek, die na een carrière bij wat toen de PTT werd genoemd, was benoemd tot hoogleraar aan de Erasmus Universiteit. De werktitel was ook toen *Ondernemend waarden : waarderend ondernemen*. Nadat enkele hoofdstukken in concept gereed waren, openbaarde zich bij mijn echtgenote de ziekte waaraan ze in 2005 zou overlijden. Dat ik nu een woord vooraf mag schrijven bij een voltooid manuscript vervult mij met diepe dankbaarheid.

2 Lin Yutang (1895-1976): Chinese schrijver en uitvinder.

Onderwijs en loopbaan moge onze persoonlijkheid van facetten voorzien, het polijsten gebeurt door de constante interactie met anderen. De steeds wisselende positie en situatie die gepaard gaat met het volgen van de levenslijn brengt ons in contact met een bonte stoet medeschepselen. Vrienden, kennissen, leraren, bazen, collegae, zakelijke en persoonlijke partners, zij allen oefenen gedurende korte of langere tijd invloed uit; dienen als voorbeeld voor hoe het wel of niet moet. De dynamiek van het dagelijks leven vraagt als tegenwicht om de bezonnen rust van de studeerkamer. Daar komen intensieve kennismakingen met de ideeën van anderen tot stand. Het cerebrale avontuur dat ontstaat door je te verplaatsen naar een andere, niet conventionele, wereld. Op die manier heb ik de gedachtewereld van de Oostenrijkse School leren kennen. Dit proefschrift is daarvan het gevolg. Bij het tot stand komen daarvan zijn velen op directe en indirecte wijze betrokken geweest. Hun stimulerende en soms ook afhoudende reacties vormden de aansporing niet te verzaken. Op deze plaats wil ik allen dankzeggen. Degenen die zich bijzonder intensief met het wordingsproces hebben bezig gehouden wil ik graag met name noemen. In min of meer willekeurige volgorde: Els Schneider-Brink, Dirk van Sluis, Aart Hordijk, Joram Hoevenaars, Jonathan Vis, Benjamin Vis, Emmeline Vis en Daniël Vis, ik ben jullie veel dank verschuldigd.

De studie werd op 24 december 2009 afgesloten.

Jan Vis
Maasdam, 1 februari 2010.

Inhoudsopgave

	WOORD VOORAF	VII
1	INLEIDING	1
1.1	Leeswijzer voor het proefschrift	7
2	ACHTERGROND EN PROBLEEMSTELLING	13
2.1	Leeswijzer	13
2.2	Inleidende beschouwing: motivatie en achtergrond	14
2.3	Probleemstelling en de onderzoeksvragen	18
2.4	Opzet van het onderzoek: structuur en begrenzing	20
2.5	Begrippenkader	22
2.6	Historische achtergrond	28
3	ACHTERGROND VAN DE PROBLEEMSTELLING IN HET LICHT VAN DE OPVATTINGEN VAN DE OOSTENRIJKSE SCHOOL	37
3.1	Leeswijzer	37
3.2	Inleiding	38
3.3	Enkelvoudige begrippen	41
3.3.1	Tijd	41
3.3.1.1	Tijdvoorkeur	42
3.3.1.2	Kennis en vernieuwen	46
3.3.2	Calculeren	48
3.3.2.1	Rationele beslissingen	51
3.3.3	Object	53
3.3.3.1	Beschikkingsmacht	54
3.3.4	Subject	56
3.3.4.1	Vrijheid	58
3.4	Samengestelde begrippen	59
3.4.1	Subjectiviteit	59
3.4.1.1	Subjectiviteit van opbrengsten en kosten	62
3.4.2	Praxeologie	64
3.4.2.1	Formele economische analyse	66
3.4.3	Onzekerheid	67
3.4.3.1	Handelen onder onzekerheid	70
3.4.4	Risico	72
3.4.4.1	Beperken van risico	73
3.4.5	Economisch goed	74
3.4.5.1	Causaal verband tussen goederen	76

3.4.6	Kapitaalgoed	78
3.4.6.1	Heterogeniteit	81
3.4.7	Geld	82
3.4.7.1	Waarde van geld	84
3.4.8	Markt	88
3.4.8.1	Vrije markten	90
3.4.9	Prijs	91
3.4.9.1	Prijzen zijn subjectief	92
3.4.9.2	Prijzen beïnvloeden het gedrag	95
3.4.10	Evenwicht	96
3.4.10.1	Evenly Rotating Economy	100
3.4.11	Ondernemerschap	102
3.4.11.1	Economische winst	106
3.4.12	Waarde	109
3.4.12.1	Waarde van productiemiddelen	112
3.4.12.2	Waarderen en taxeren	114
4	VAN WAARDEBEGRIIP NAAR GECALCULEERDE ECONOMISCHE WAARDE	117
4.1	Inleiding	117
4.2	Het doel van het bepalen van economische waarde	119
4.3	Object en doel	124
4.3.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	124
4.3.1.1	Economische waarde van het eigen en het vreemd vermogen	130
4.3.1.2	Economische waarde en disputen	131
4.3.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	135
4.3.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	141
4.3.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	144
4.3.5	Calculeren van verwachte vrije geldstromen naar huidige (contante) waarde	146
4.4	Voorbeeld van economische waarde op basis van de uitgangspunten van de Oostenrijkse School	149
4.4.1	Voorbeeld 1: stabiele economische omgeving	149
4.4.2	Voorbeeld 2: dynamische economische omgeving	153
5	BEPALEN VAN DE ECONOMISCHE WAARDE IN DE PRAKTIJK: MAINSTREAM OPVATTINGEN	155
5.1	Inleiding	155
5.2	Mainstream opvattingen	157
5.2.1	Waarderingsmodel – Mainstream	157
5.2.1.1	Opbrengsten	158
5.2.1.2	Vermogenskosten	160
5.2.1.3	Causaal verband tussen opoffering en gewenst doel	164
5.2.1.4	Risico en onzekerheid	165
5.2.1.5	Het waarderingsmodel mathematisch bekeken	170

5.3	Casus	181
5.3.1	Beschrijving casus 1: transactie	181
5.3.1.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	181
5.3.1.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	184
5.3.1.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	186
5.3.1.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	186
5.3.1.5	Calculeren van de economische waarde	187
5.3.2	Beschrijving casus 2: schadeclaim	190
5.3.2.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	190
5.3.2.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	191
5.3.2.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	193
5.3.2.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	195
5.3.2.5	Calculeren van de economische waarde	196
5.3.3	Beschrijving casus 3: belastinggeschil	198
5.3.3.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	198
5.3.3.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	200
5.3.3.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	202
5.3.3.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	203
5.3.3.5	Calculeren van de economische waarde	204
6	PRAKTIJK VERSUS OOSTENRIJKSE SCHOOL	209
6.1	Inleiding	209
6.2	Mainstream waarderingsmodel	210
6.2.1	Mainstream opvattingen en het element tijd	210
6.2.2	Mainstream opvattingen en kapitaalgoederen	212
6.2.3	Mainstream opvattingen en de vermogensmarkt	214
6.2.4	Mainstream opvattingen en investeren	216
6.2.5	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	219
6.2.6	Het calculeren van de vrije geldstromen	221
6.2.7	De omvang van de reeks vrije geldstromen	223
6.2.8	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	224
6.2.9	Calculeren van de economische waarde	226
6.3	Casus	237
6.3.1	Casus 1: transactie	237
6.3.1.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	237
6.3.1.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	238
6.3.1.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	239
6.3.1.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	240
6.3.1.5	Calculeren van de economische waarde	245
6.3.2	Casus 2: schadeclaim	247
6.3.2.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	247
6.3.2.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	248
6.3.2.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	249

6.3.2.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	250
6.3.2.5	Calculeren van de economische waarde	251
6.3.3	Casus 3: belastinggeschil	252
6.3.3.1	Het te waarderen object en het doel van die specifieke waardering	252
6.3.3.2	Het calculeren van de verwachte vrije geldstromen	253
6.3.3.3	De omvang van de reeks vrije geldstromen	254
6.3.3.4	Onzekerheid omtrent verwachtingen en welk deel daarvan is te calculeren	256
6.3.3.5	Calculeren van de economische waarde	258
7	CONCLUSIES MET BETREKKING TOT DE PROBLEEMSTELLING EN AANBEVELINGEN	261
7.1	Inleiding	261
7.2	Conclusies	264
7.2.1	(A) Wat zijn de kenmerkende eigenschappen van het waardebegrip van de Oostenrijkse School?	265
7.2.2	(B) Hoe kan het begrip economische waarde op basis van de kenmerkende eigenschappen van het waardebegrip van de Oostenrijkse School worden gefundeerd?	265
7.2.3	(C) Hoe wordt in de hedendaagse praktijk gewaardeerd?	266
7.2.4	(D) Welke punten van overeenkomst en verschil worden gevonden bij het confronteren van huidige praktische toepassingen van het economisch waardebegrip en het economisch waardebegrip uit de Oostenrijkse School?	268
7.2.4.1	Enkelvoudige begrippen	268
7.2.4.1.1	Tijd (I)	268
7.2.4.1.2	Calculeren (II)	269
7.2.4.1.3	Object (III)	269
7.2.4.1.4	Subject (IV)	269
7.2.4.2	Samengestelde begrippen	270
7.2.4.2.1	Subjectiviteit (1)	270
7.2.4.2.2	Praxeologie (2)	270
7.2.4.2.3	Onzekerheid (3)	271
7.2.4.2.4	Risico (4)	271
7.2.4.2.5	Economisch goed (5)	272
7.2.4.2.6	Kapitaalgoed (6)	272
7.2.4.2.7	Geld (7)	274
7.2.4.2.8	Markt (8)	275
7.2.4.2.9	Prijs (9)	276
7.2.4.2.10	Evenwicht (10)	277
7.2.4.2.11	Ondernemerschap (11)	278
7.2.4.2.12	Waarde (12)	278
7.2.5	(E) Kunnen praktisch toepasbare inzichten aan de Oostenrijkse School worden ontleend en is het op basis daarvan wenselijk wijzigingen aan te brengen in de vigerende waarderingspraktijk?	279
7.3	Beantwoording centrale probleemstelling	281
7.4	Aanbevelingen voor verder onderzoek	284

Inhoudsopgave

XIII

SAMENVATTING	287
SUMMARY	309
BEGRIPPEN	313
BIBLIOGRAFIE	333
CURRICULUM VITAE	351

